Delimitări în lingvistica textului: *text informativ – text literar*[*]

Dorel FÎNARU
Universitatea „Ştefan cel Mare" din Suceava

Resumen: Las siguientes líneas constituyen una breve presentación de un estudio coseriano de lingüística del texto, *Información y literatura*, estudio que hace referencia a la delimitación *texto informativo – texto literario*. La presentación del texto mencionado se hace mediante las coordenadas básicas de la teoría general de la lingüística del texto.
Palabras clave: *lingüística del texto, texto informativo, texto literario.*

Credeam că orgoliile se manifestă cu exacerbare numai în lumea literară, printre scriitori şi critici, în timp ce lingvistica nu e parazitată de vanităţi, de mofturi şi de sclifoseli. Se pare însă că, dacă lingvistul se apropie de literatură, ocupîndu-se de pildă şi de hermeneutică sau de lingvistica textului literar, se molipseşte uşor cu bolile literaţilor.

Prin anii '70 ai secolului trecut olandezul Teun van Dijk a început să publice lucrări de teorie a literaturii, de poetică generativă (şcoala generativ-transformaţională era la mare modă în epocă, încercînd să contrabalanseze structuralismul), de gramatică a textului şi analiză a discursului, de pragmatică etc. Dintre problemele abordate de la începuturi şi pînă astăzi de autorul amintit enumerăm contextul comunicării, raportul dintre discurs şi rasism, elită, minoritate etnică, ideologie, putere etc. În lucrările de teorie a literaturii (cum ar fi *Some aspects of text grammars.* A Study in theoretical poetics and linguistics, Mouton, Haga, 1972 sau *Text and context.* Explorations in the semantics and pragmatics of discourse, Longman, Londra, 1977), van Dijk afirmă, printre altele, că discursul literar se deosebeşte de alte tipuri de discurs prin prezenţa, mult mai frecventă în textele literare a unor procedee retorico-lingvistice, cum ar fi cele de *substituţie, permutare* şi *adiţionare*.

În *Textlinguistik*, volumul publicat prima dată în 1980, Coşeriu îl pomeneşte, în preambulul *Observaţii preliminare şi indicaţii bibliografice*, pe T. van Dijk: „În Ţările de Jos (dar în strînsă legătură cu spaţiul lingvistic german), ar trebui numit T.A. van Dijk. Acesta s-a afirmat mai ales în domeniul *lingvistica textului şi ştiinţa literaturii* şi în acela al posibilităţilor de aplicare a lingvisticii textului."[1]

În studiul *Informaţie şi literatură*, pe care îl publicăm în acest număr al revistei noastre, Eugeniu Coşeriu explică faptul că e vorba de o confuzie gravă pe care o face van

[*] Acest articol nu este altceva decît o succintă prezentare a studiului *Informaţie şi literatură* al lui Eugeniu Coşeriu, publicat în acest volum.

[1] Eugeniu Coşeriu, *Lingvistica textului.* O introducere în hermeneutica sensului, Ediţie îngrijită de Jörn Albrecht, Versiune românească şi index de Eugen Munteanu şi Ana-Maria Prisacaru, cu o postfaţă de Eugen Munteanu, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2013, p. 20.

BDD-A26628 © 2016 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:19 UTC)

Dijk: în definiţiile sale sînt implicate procedee de analiză şi nu procedee ale expresiei literare în sine. Teoreticianul olandez înţelege că criteriul structurii expresiei este insuficient pentru definirea textului literar şi că trebuie introdus criteriul finalităţii lor. Numai că finalitatea pe care el o atribuie textelor literare e falsă: „Deoarece discursul literar nu pretinde să prezinte lucrurile ca reale, el trebuie descris ca o *cvasi-aserţiune*. Totuşi, această proprietate caracterizează întreaga clasă de relatări şi anecdote din conversaţia cotidiană. Atunci, pragmatic vorbind, discursul literar aparţine unei clase de discursuri care au în comun posibilitatea de a fi definite frecvent în termeni ai *evaluării* cititorilor/ascultătorilor. Vorbitorul sau autorul doreşte ca ascultătorului sau cititorului să-i placă discursul." Coşeriu, după cum s-a putut vedea, demontează punct cu punct toate aceste aserţiuni. Deranjat în mod evident de observaţiile pertinente ale lui Coşeriu din studiul *Informaţie şi literatură*, van Dijk va minimaliza, iar mai apoi va trece în mod ostentativ sub tăcere contribuţia majoră a lui Eugeniu Coşeriu în dezvoltarea lingvisticii textului ca ştiinţă a limbajului.

De altfel, constată Coşeriu, s-ar părea că există o incapacitate generală a lingviştilor de a înţelege literatura pentru că, încercînd să determine teoretic natura discursului literar, „ei se limitează să explice fie modul în care discursurile literare sînt produse în comunităţile umane, fie structurile lingvistice de suprafaţă – tehnicile de expresie frecvente sau care apar îndeosebi în textele literare."

E invocată apoi celebra teorie a lui Roman Jakobson despre funcţia poetică, dar, afirmă Coşeriu, „valoarea celor spuse de Jakobson a fost foarte mult exagerată şi trebuie redusă la dimensiunile sale reale, care corespund efectiv tradiţiei esteticii şi poeticii occidentale". Introducerea în discuţie a funcţiei poetice are şi cîteva aspecte pozitive printre care şi pe acela că „relaţia reflexivă a discursului cu el însuşi precizează caracterul absolut al discursului poetic, anume faptul că acest discurs nu se referă la ceva anume şi nu stabileşte o relaţie, ci îşi găseşte norma în el însuşi". Funcţia poetică devine funcţie dominantă în textul literar, dar orice tip de discurs s-ar putea interpreta, *sub specie poiesis*, din punctul de vedere al faptului poetic, ca text poetic sau dinspre dimensiunea poetică. Numai că un slogan electoral ca *I like Ike* nu ne place ca poezie, ci doar ca lucru bine făcut, „aşa cum ar putea să ne placă, de pildă, un pod bine făcut care corespunde pe de-a-ntregul exigenţelor".

Studiul lui Coşeriu îşi propune să definească discursul literar prin raportare şi delimitare de discursul informativ. Punctul de plecare e constatarea că discursul, ca act uman intenţional, nu poate fi definit doar prin propria lui structură, aşa cum face Jakobson, ci şi prin prin finalitate, prin *cauza finală* a discursului. Structura trebuie să fie adecvată finalităţii, şi nu invers.

Discursul informativ, din această perspectivă, are o finalitate instrumentală sau exterioară: el trebuie să conţină cunoaşterea unor fapte şi să transmită această cunoaştere cuiva. Discursul literar are însă o finalitate internă, o *finalitate fără scop* (Kant). Altfel spus, „pe cînd în cazul informaţiei finalitatea este exterioară, este transmiterea unei cunoaşteri privitoare la ceva cu un scop, în opera literară finalitatea este însăşi opera: finalitatea *Iliadei* este *Iliada* şi nu vreo finalitate exterioară sau instrumentală." Spre deosebire de discursul informativ, care are o finalitate exterioară (Antonio Vilarnovo afirmă că nu se comunică *faptul*, ci *cunoaşterea faptului*. Cu alte cuvinte, se comunică ceva despre ceva şi, ca în cazul oricărei informaţii, e vorba de o mărturie), discursul literar are ca finalitate însăşi opera, pentru că „discursul literar *nu vorbeşte despre* lume, ci *creează* o lume: fapt, discurs şi cunoaştere coincid şi prin intermediul spunerii se naşte faptul însuşi." Cu alte cuvinte discursul literar *nu informează*, ci pur şi simplu *face*.

Literatura *nu informează* ce fac Don Quijote sau Ilie Moromete, ci îi *creează* pe Don Quijote şi pe Ilie Moromete, iar Miguel de Cervantes şi Marin Preda inventează realitatea

BDD-A26628 © 2016 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:19 UTC)

însăşi, iar discursul lor literar e totuna cu această creare a realităţii. Scriitorul *nu vorbeşte* despre ceva, ci *face*, creează realitatea.

În discursul informativ sensul coincide cu semnificaţia desemnării, în timp ce în discursul literar sensul nu coincide cu semnificaţia şi cu desemnarea: acestea sînt întotdeauna doar semnificaţii pentru un sens secund, un sens de gradul al II-lea, care poate fi, de pildă, de tip alegoric, simbolic sau metaforic.

Subiectul discursului informativ este subiectul empiric în timp ce subiectul operei literare este întotdeauna un subiect universal: Autorul.

O teză coşeriană controversată (chiar adepţii perspectivei integraliste au opinii diferite în această privinţă!) este aceea că limbajului poetic (prin extindere: limbajului literaturii) i-ar lipsi dimensiunea fundamentală a *alterităţii*, una dintre cele trei universalii primare ale limbajului-ca-atare, alături de *creativitate* şi *semanticitate*: „Poezia nu există pentru a fi recepţionată şi înţeleasă de altcineva; pentru determinarea poeziei, acest fapt este total neesenţial. Niciun poet, care în calitatea lui de poet este un subiect moral, nu şi-ar schimba brusc felul de a scrie atunci cînd ar trebui să constate că nu-l înţelege nimeni. Ba chiar ar scrie în continuare ca şi cînd ar fi singurul subiect. Întrucît poezia este activitatea unui subiect universal, poetul îşi asumă subiectivitatea universală în clipa în care compune versuri. În acel moment, el nu mai este un vorbitor între alţii, ci realizează vorbirea în mod absolut – nu în mod relativ, în anumite împrejurări sau ocazii. Acest fapt este valabil cel puţin pentru esenţa însăşi a poeziei; şi nu doar pentru esenţa poeziei, ci şi pentru esenţa artei în general. Arta se realizează potrivit unui a-trebui-să-fie care îi este propriu, şi nu potrivit unui a-trebui-să-fie condiţionat de oarecare circumstanţe contingente – ca, de exemplu, posibilitatea înţelegerii sau obligaţia de a înţelege."[2] Lucrurile nu au fost înţelese bine pentru că nu a fost bine înţeleasă ideea coşeriană că limbajul literaturii este un limbaj de gradul al II-lea, adică un limbaj pentru care planul de referinţă este chiar limbajul-ca-atare, cel pentru care funcţia esenţială este funcţia de comunicare. Scriitorul nu se referă la Lume, ci construieşte o lume prin intermediul limbajului poetic.

BIBLIOGRAFIE

Coseriu, Eugenio; Loureda Lamas, Óscar, 2006. *Lenguaje y discurso*, Prólogo de Johannes Kabatek, Pamplona, EUNSA (Ediciones Universidad de Navarra, S.A.)

Coşeriu, Eugeniu, 2013. *Lingvistica textului*. O introducere în hermeneutica sensului, Ediţie îngrijită de Jörn Albrecht, Versiune românească şi index de Eugen Munteanu şi Ana-Maria Prisacaru, cu o postfaţă de Eugen Munteanu, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"

Dijk, Teun van, 1972. *Some aspects of text grammars*. A Study in theoretical poetics and linguistics, Haga, Mouton

Dijk, Teun van, 1977. *Text and context*. Explorations in the semantics and pragmatics of discourse, Londra, Longman

Fînaru, Dorel, 2009. *Lingvistica textului ca hermeneutică a sensului. Câteva observaţii, adnotări şi sistematizări*, în vol. *Limbaje şi comunicare*, X-1, Iaşi, Casa Editorială Demiurg, pp. 182-187

Fînaru, Dorel, 2015. *Surse ale lingvisticii textului la Eugeniu Coşeriu*, în. „Studii de Ştiinţă şi Cultură", vol. XI, nr. 1, pp. 57-64

Fînaru, Dorel, 2012. *Valenţe ale lingvisticii textuale coşeriene*, în vol. *Normă-sistem-uz: codimensionare actuală*, vol. I, Chişinău, CEP USM, pp. 16-23

[2] Eugeniu Coşeriu, *Lingvistica textului*, *ed. cit.*, p. 97.

BDD-A26628 © 2016 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:19 UTC)